

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2025. № 9.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2025.9.39>

УДК 330.1/330.3+331.3/331.4+331.15+364.2

*В. М. Нам'ясенко,
к. е. н., молодший науковий співробітник,
Хмельницький національний університет
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0006-7267-8920>*

ІНКЛЮЗІЯ ГРОМАДСЬКИХ ПРОСТОРІВ ТА РЕІНТЕГРАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ В МЕЖАХ ПИТАННЯ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ

*V. Namiasenko,
PhD in Economics, Junior Researcher, Khmelnytskyi National University*

INCLUSION OF PUBLIC SPACES AND THE REINTEGRATION OF VETERANS WITHIN THE FRAMEWORK OF POST-WAR DEVELOPMENT

У статті досліджено питання реінтеграції військових та підвищення інклюзивності громадських просторів в межах питання повоєнного розвитку підприємств. Досліджено рівень та актуальність досліджень визначеного кола питань, а також акцентовано увагу на можливих інструментах, що можуть бути залучені з історичного досвіду повоєнного розвитку інших країн. Акцент дослідження зроблено на соціально-економічному підході до вивчення питання, що об'єднує як необхідність, так й теоретичне обґрунтування економічної доцільності таких дій та трансформацій.

Результатом дослідження стало обґрунтування важливості таких питань, їх вплив на можливості підвищення економічної ефективності, а також зазначено кореляцію та єдність питань реінтеграції та інклюзивності. Для формулювання понятійного базису та розуміння розвитку запропоновано розширене визначення соціально-економічної інклюзивності.

This article highlights the importance of reintegration for military personnel and the development of inclusive public spaces as critical components of Ukraine's and separate enterprises' post-war recovery. We also highlight the necessity of moving beyond classical economic models towards approaches of behavioural economics and the historical experience of post-war transformations in other countries. Special emphasis is based on the socio-economic dimension, where inclusivity and reintegration are not merely social obligations but also instruments for enhancing enterprise efficiency and national economic resilience. Reintegration of veterans is analysed as a multifaceted process involving psychological, institutional, and labour-market adjustments. The study underlines that unresolved challenges – such as insufficient state support, labour market barriers for individuals with disabilities, and societal lack of readiness to veterans' reintegration – can undermine economic stability. In contrast, coordinated efforts between the state and enterprises may transform these challenges into one of the drivers of growth and economic development. The proposed expanded definition of socio-economic inclusivity situates accessibility and participation as prerequisites for both equity and competitiveness. Statistical evidence also indicates that at least 10% of the Ukrainian population currently lives with disabilities, not counting cases of post-traumatic stress disorder, which transforms inclusivity into an economic necessity. We believe that reintegration and inclusivity must be researched as interconnected and mutually reinforcing processes: injured veterans simultaneously belong to groups requiring inclusive environments and represent a valuable human capital resource. We also proposed the extension of HR departments by inclusivity units, alongside national programmes of infrastructural adaptation. The conclusions affirm that a sustainable post-war recovery requires

systemic cooperation between the state and business, where inclusivity and reintegration serve as the foundations for adaptive models of enterprise development and long-term socio-economic stability.

Ключові слова: *повоєнний розвиток, реінтеграція військових, соціально-економічна інклюзивність, громадські простори, поведінкова економіка, Україна.*

Keywords: *post-war development, reintegration of veterans, socio-economic inclusivity, public spaces, behavioural economics, Ukraine.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Повоєнний розвиток підприємства є одним із ключових моментів відновлення економіки як окремих економічних районів, так й України загалом. Згідно класичних економічних підходів запорукою ефективного розвитку може стати ефективне використання ресурсів із акцентом саме на матеріальні та нематеріальні ресурси. Водночас з тим, особливістю повоєнного розвитку є необхідність використання нових та нетрадиційних підходів. У зв'язку з цим ми вбачаємо необхідність побудови тактики та стратегії повоєнного розвитку підприємства на таких підходах як Поведінкова економіка [1] та досвіді повоєнного розвитку інших країн [2, 3, 4], що часто протирічив законам ринкової економіки та конкуренції, а також адаптувався до інтересів соціально-економічної системи, а не глобального ринку. На підставі викладених вище думок, ми вважаємо за доцільне розглядати конкретні проблеми саме в Українському вимірі, а не як можливість прямого залучення досвіду. Одним із ключових питань повоєнного розвитку й відновлення соціально-економічної системи загалом та окремих підприємств зокрема стане необхідність реінтеграції військових, а також створення інклюзивних умов для всіх осіб, що постраждали внаслідок збройної агресії росії. За даними на березень 2024-го кількість осіб, що отримали інвалідність за 2

роки війни становить близько 300 тис. осіб, що разом із усіма особами з обмеженими можливостями становило близько 3,3 млн осіб [5]. Якщо ж спробувати актуалізувати дані простим рахунком на серпень 2025-го, то кількість осіб з інвалідністю може становити 3,5 млн осіб (без врахування випадків, що не зареєстровані), тоді як орієнтовна кількість населення в Україні на квітень 2025-го року за оцінками МВФ становить 32,9 млн. осіб [6]. Таким чином, кількість осіб з обмеженими можливостями можна прийняти на рівні, що рівний, або більший від 10% всього населення (це без врахування осіб із ПТСР, контузійми і т.д.), що породжує одну із основних проблем та питань повоєнного розвитку – реінтеграція військових та створення інклюзивних громадських просторів і підвищення доступності для осіб з особливими потребами, як одного із фактора підвищення ефективності повоєнного розвитку підприємств та відбудови і розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання реінтеграції військових та підвищення рівня інклюзивності осіб з метою зростання ефективності повоєнного розвитку та відповідної трансформації соціально-економічної та культурної систем України є одним із ключових на порядку денному в працях вітчизняних науковців та практиків. Зокрема, Коленіченко Т. [7] запропонувала концептуальне та розширене поняття реінтеграції військових відповідно до умов України. В свою чергу Сичова В. та Вакуленко С. [8] провели дослідження трансформації розуміння реінтеграції в період від 2014 – 2024-го рр. з метою визначення як змінились підходи до визначення цього процесу. Згадані дослідження авторів важливі саме з соціологічної точки зору та формування розуміння населенням цього процесу та чим від відрізняється від звичайної повторної соціалізації. З точки зору соціально-економічної системи варто акцентувати увагу на роботах Грішньої О. та Лисенка В. [9], що охоплює огляд основних проблем на шляху реінтеграції військових в трудові відносини з метою покращення економічного стану; Ніжейко К., Ковалівська К. [10] досліджують підтримку реінтеграції військових як комплексну (поєднання психологічної, фізичної та державної

підтримки) проблему, що вимагає комплексних рішень, які можливі лише за належної діяльності державного апарату. Систематизований список інструментів реінтеграції військових для посилення кадрового забезпечення також запропонувала Азьмук Н. [11]. Фактично, питанням реінтеграції військових присвячено велику кількість праць, а також конкретних дій з боку українських компаній.

Іншим питанням, що пов'язане як з реінтеграцією військових, так і забезпеченням нормального функціонування людей з особливими потребами є підвищення інклюзивності громадських просторів. Дане питання є менш розвиненим, порівняно з питанням реінтеграції військових, на сучасному етапі, але проблема є притаманна Україні у всі часи незалежності. Актуальність питання тільки зростає, тоді як реального прогресу у вирішенні такого питання немає. Також, варто зауважити, що інклюзія, в більшості випадків, розглядається саме з точки зору соціальної інклюзії, а не економічної. Серед робіт, що присвячені саме економічній інклюзії варто згадати роботу Птащенко О. [12], яка розглядає питання економічної інклюзії як такої, а також робить акцент на необхідності стабільного та систематичного фінансового забезпечення таких програм, що забезпечать усім верствам населення однакові можливості та практично рівний доступ до самореалізації та забезпечення власних потреб. Інша актуальна робота також належить Птащенко О. у співавторстві з Іващенко О. [13] і присвячена дослідженню економічної інклюзії для самих підприємців та розглядає це як комплексний інструмент. Проте, цього разу автори не згадують про економічну інклюзивність як інструмент підвищення доступності для людей з обмеженими можливостями, що також має стати невід'ємним фактором сучасної економічної інклюзії. Це формує висновок, що в сучасній Україні варто використовувати симбіоз, що об'єднує як економічну так і соціальну інклюзію, що забезпечить доступ не лише в межах підприємства, а й в межах громадських просторів; до таких робіт варто віднести дослідження Макухи О. [14], яка акцентує увагу на необхідності розробки інтегрованих

громадських просторів, що поєднуюватимуть соціальні, економічні та середовищні аспекти. Інклюзивність громадських просторів як фактора забезпечення економічного розвитку не є достатньо розробленим на сьогодні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основними завданнями даного дослідження є розкриття необхідності та важливості реінтеграції військових та забезпечення інклюзивності громадських просторів, як інструменту підвищення ефективності повоєнного економічного розвитку; формулювання сучасного визначення соціально-економічної інклюзії, а також демонстрація єдності та взаємозалежності реінтеграції та інклюзії в умовах війни та повоєнного відновлення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Реінтеграція військових до цивільного життя після завершення війни стане одним із основних викликів, що може порушити велику кількість питань:

- ПТСР та інші наслідки виконання бойових завдань може створити додаткові бар'єри у спілкуванні між військовими та цивільними. Такі бар'єри можуть також спричинити конфліктні ситуації через різні світогляди та підходи до розуміння та вирішення тих, чи інших питань. У зв'язку з цим, варто наголосити, що реінтеграція військових має відбуватись за активної роботи психологів та патронатних служб і стосуватись не тільки військових, а й цивільних.
- Неналежна державна політика та традиційна неефективність державного апарату може створити передумови, коли колишні військові залишаються сам на сам зі своїми проблемами та необхідністю швидкого вирішення питань перекваліфікації та пошуку нового місця роботи, або шляхів подальшої самореалізації. Наслідками проблем такого вектору може стати фінансова та соціально-економічна незабезпеченість військового з подальшими негативними наслідками у вигляді суспільного невдоволення та відтоку потенційних ефективних та економічно-активних осіб за

кордон з метою самореалізації та самозабезпечення. Саме тому, ми вважаємо, що обов'язковою складовою повоєнного відновлення та трансформації державної системи має бути акцентування підтримки колишніх військових в розрізі підтримки та пошуку й адаптації їхньої можливості для подальшого цивільного життя.

- Відсутність достатньої кількості робочих місць для осіб, що отримали травми різного роду та не можуть виконувати свої попередні обов'язки, або ж потребують особливих потреб при виконанні поточних завдань. Рішенням цієї проблеми може стати збільшення кількості підприємств, що забезпечуватимуть роботу саме таких осіб, а фінансування отримувати на такі підприємства шляхом поєднання приватного та державного капіталу і відповідних пільг.
- Неготовність та неприйняття суспільством об'єктивних реалій та зміну світогляду колишніх військових. Вирішення цього питання ми вбачаємо в багатовекторній формі поєднання роботи із населенням та запровадження окремого кодексу обмежень та покарань за об'єктивно невідповідну поведінку.
- Небажання військових реінтегруватись та продовжувати «воювати». Проблема може набути «безпечного» характеру із продовженням контракту, або ж створення незаконних формувань. Проблема даного характеру має також вирішуватись через роботу психологів, патронатних служб та створення відповідних умов для таких військових в межах спеціальних підрозділів ЗСУ.

Зазначений перелік проблем та викликів не є вичерпним, але охоплює базисні передумови виникнення проблем та конфліктних ситуацій в процесі реінтеграції військових, що будуть базуватись на ефективності функціонування держави та роботи із військовими та цивільними в розрізі розуміння та взаємного прийняття. Вирішенням ж цих питань на рівні держави можливе лише за її трансформації, а інструментом такої

трансформації може стати запровадження принципів Меритократичної демократії, що розглядається в наших попередніх публікаціях.

Саме тому, ми пропонуємо розглядати реінтеграцію військових як комплексну проблему, що потребуватиме активних дій не лише окремих підприємств, чи громад, а держави загалом.

Водночас з тим, реінтеграція військових нестиме значні економічні вигоди для соціально-економічної системи:

- Наповнення кадрового резерву та повернення багатьох спеціалістів на свої робочі місця.
- Зменшення кадрового голоду.
- Створення нових підприємств з акцентом на осіб, що зазнали різних травм в пріоритетних галузях (такі як ІТ, диверсифікація Агро холдингів, MilTECH,...) створить додаткову інфраструктуру та суміжні робочі місця.
- Зміна звичок та дисципліна військових дозволить збільшити такт та динаміку підприємств з метою позитивного впливу на загальну роботу та стимулювання активнішої роботи цивільних спеціалістів.
- Використання реальних тактичних та стратегічних навичок в роботі підприємств.

Як резюме даної частини дослідження, ми хочемо наголосити, що реінтеграція військових не є проблемою на шляху повоєнного відновлення та розвитку, а навпаки – новою можливістю, що буде ґрунтуватись на використанні переваг, знань та навичок колишніх військових, як в традиційних пріоритетних галузях з метою перекриття кадрових нестач кваліфікованих та вузько направлених спеціалістів із забезпеченням знань та досвіду, так і в розвитку перспективних галузей військово-промислового комплексу.

Іншою проблемою, що тісно пов'язана із питанням реінтеграції військових є незабезпеченість інклюзивності громадських просторів. Важливою характеристикою даної проблеми є її недостатня опрацьованість з

економічної точки зору, а також її «традиційність» і незмінність підходів протягом багатьох років.

Почати розгляд даного питання важливо із осучаснення та доповнення наявних визначень економічної інклюзивності. Під економічною інклюзивністю прийнято розглядати: «забезпечення рівних можливостей для всіх людей, незалежно від їхнього походження, статусу, статі, раси або фізичних особливостей (доступ до якісної освіти, здоров'я, житла, фінансових послуг та інших ресурсів); забезпечення можливостей для зайнятості та працевлаштування для всіх верств населення (розвиток підприємництва та малого бізнесу сприяє створенню нових робочих місць та економічному зростанню); забезпечення соціального захисту для вразливих верств населення, таких як малозабезпечені, діти, інваліди та літні люди (надання соціальних допомог, медичне страхування, житлова підтримка тощо); забезпечення доступу всіх верств населення до фінансових послуг, таких як: банківські рахунки, кредити, мікрофінансування та інші фінансові інструменти; забезпечення розвитку регіонів.» [12]. Ми ж пропонуємо наступне синтезоване поняття соціально-економічної інклюзії громадських просторів: під соціально-економічною інклюзивністю варто розуміти таке проектування та архітектуру, що дозволить безперешкодно дістатись до будь-якого відділення чи частини простору (фізична доступність) незалежно від стану та особливостей організму та скористатись послугою чи можливістю самореалізації без докладання зусиль більших, ніж люди без таких обмежень (виконання роботи, отримання послуги різного типу, можливість самореалізації,...). Використання такого підходу є необхідним, як для забезпечення прав і свобод, а також забезпечення підвищення ефективності та дохідності бізнесу з точки зору доступу потенційних клієнтів чи працівників. Згідно наших попередніх розрахунків, кількість осіб з обмеженими можливостями складає від 10% населення, що можна прямим рахунком прирівняти до 10% потенційних клієнтів та працівників. Такі

рахунки та числа є досить великими та критичними в умовах повоєнного відновлення та розвитку.

Підвищення інклюзивності громадських просторів та створення відповідних умов також матиме позитивний вплив на витратну частину бюджету, оскільки одноразові інвестиції в озвученні проблеми дасть змогу в майбутньому зменшити частку соціальних виплат за рахунок можливості більшої частки населення забезпечувати себе, а також підвищить і дохідну частину за рахунок платежів і загального зростання оборотності коштів всередині країни. Фактично, на разі, державна система є самообмеженою через соціальний тягар, який вона не вирішує.

Наступним етапом нашого дослідження є формулювання підходу щодо єдиності питань реінтеграції військових та інклюзивності громадських просторів через їхній взаємний вплив та циклічний причинно-наслідковий зв'язок. Реінтеграція військових та підвищення інклюзивності громадських просторів є невід'ємною умовою ефективного розвитку підприємств, оскільки військові, що зазнали обмежень внаслідок поранень автоматично отримують потребу в інклюзивності та приєднуються до когорти людей з обмеженими можливостями й автоматично переходять як в категорію потенційних працівників, так і потенційних клієнтів. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне наголосити на необхідності побудови та трансформації підприємств водночас і з точки зору обов'язковості підтримки реінтеграції військових, і з точки зору підвищення рівня інклюзивності. Як наслідок того, що обидва процеси фактично стали взаємодоповнюючими, ми вважаємо за доцільне доповнити наші попередні роботи щодо реінтеграції військових наступним висновком: якщо з точки зору реінтеграції військових важливо було запроваджувати власну патронатну службу, яка б займалась саме опікою над питанням реінтеграції військових, то наразі вважаємо за необхідне розширити даний висновок в наступному вигляді: згідно засад поведінкової економіки та нагальній потребі вирішення питань реінтеграції та забезпечення інклюзивності варто розширити HR-департаменти відділом

інклюзивності, що об'єднуювати функції патронатних служб та служб із підвищення доступності та комфорту для осіб з обмеженими можливості серед клієнтів та працівників фірми.

Задля кращого розуміння місця інклюзивної трансформації та реінтеграції військових пропонуємо розглянути понятійну схему на рисунку 1.

Рис. 1 Спрощена понятійна палітра (схема) складових розвитку підприємства

Джерело: сформовано автором

На рисунку приведено неповну понятійну палітру складових ефективного розвитку підприємства в умовах повоєнного відновлення та розвитку країни. Згідно результатів наших досліджень, реінтеграція військових та інклюзивна трансформація просторів має стати одним із ключових елементів згадуваного процесу. Варто також зазначити, що важливим в цьому процесі буде і позитивний вплив та комплексна робота всього державного апарату. Такі висновки пов'язані з тим, що без відповідної трансформації громадських просторів у відповідальності держави всі трансформації окремих підприємств будуть «острівними» та незавершеними через відсутність «комунікаційних» шляхів між ними.

Таким чином, ідеальна схема інклюзивних трансформацій громадських просторів та реінтеграції військових має складатись з наступних базисних елементів:

- На рівні держави:
 - Розробка та реалізація програм із трансформації просторів з метою забезпечення легкого доступу та комфортного перебування людей з обмеженими можливостями.
 - Розвиток відповідної інфраструктури.
 - Створення інструментів стимулювання, контролю та покарань для забезпечення інтенсивного процесу інклюзивних трансформацій.
 - Створення загальнонаціональних патронатних служб для колишніх військових, що будуть виділенні в окрему незалежну службу з окремим бюджетом, звітністю, підпорядкуванням, стратегією та тактикою,...
 - Активна робота з міжнародними партнерами, щодо участі та розвитку відповідних програм.
- На рівні підприємств (варто уточнити, що як і в більшості власних робіт, акцент в цьому дослідженні також робиться на великі та потужні корпорації і холдинги):
 - Створення патронатних відділів та відділів інклюзивної трансформації в межах HR-департаментів.
 - Активна робота із працівниками військовими та невійськовими з метою створення комфортних та/або альтернативних посад.
 - Корегування стратегічних планів розвитку із урахуванням близько 10% ринку, що може бути втрачено внаслідок відсутності інклюзії (наприклад, дитячі розважальні центри, що не дають змогу потрапити людям з обмеженими можливостями також непрямо втрачає клієнтів у вигляді осіб,

що не бажають відвідувати такі заклади без вищезгаданих осіб; або ж відсутність окремих кімнат, що дозволять зменшити шумове навантаження на колишніх військових з метою нівелювання тригерів).

- Проведення інклюзивних трансформацій як у внутрішньому, так і зовнішньому середовищі з метою залучення як потрібних спеціалістів, так і потенційних клієнтів.
- Робота із персоналом з метою створення розуміння і цінностей роботи із ветеранами та людьми з обмеженими можливостями.
- Можливі спільні проекти держави та бізнесу:
 - Створення спільних, часто вузькоспеціалізованих, підприємств з метою працевлаштування людей із особливими потребами в межах галузей, що відповідатимуть потенційній експортній дисципліні.
 - Створення спеціальних фондів, що надаватимуть гранти на інклюзивні трансформації та реінтеграцію військових у співробітництві із провідними компаніями та меценатами.
 - Спільний із підприємствами розвиток інфраструктури громадських просторів та держави загалом.

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Реінтеграція військових та інклюзивні трансформації громадських просторів стануть однією із комплексних та обов'язкових складових як повоєнного відновлення та розвитку України, так і повоєнного розвитку окремих підприємств. Ефективність таких програм набуде достатнього рівня ефективності лише у взаємодії держави та бізнесу, оскільки в протилежному випадку це буде створення окремих острівців в загальному океані, що не лише не створить ефекту синергії, але й може погіршити загальну ситуацію через створення дисбалансу.

Варто також наголосити на необхідності вірного розуміння питання реінтеграції військових та підвищення інклюзивності громадських просторів.

Реінтеграція військових пов'язана із процесом повернення учасників бойових дій до цивільного життя з метою забезпечення їх нормальної життєдіяльності та самореалізації. Підвищення інклюзивності громадських просторів спрямована на забезпечення умов, коли люди з обмеженими можливостями зможуть пересуватись, самореалізуватись та користуватись послугами на рівні з людьми без фізичних чи психічних обмежень. Також є і взаємозв'язок між інклюзивною трансформацією просторів та реінтеграцією військових, а саме по відношенню до військових, що отримали ушкодження, які викликали обмеження їхніх можливостей. Тому, ми вважаємо, що питання підвищення інклюзивності та реінтеграції мають бути поєднані та корельовані з метою більш повного та гармонійного покриття потреб.

Питання реінтеграції та інклюзивних трансформації є не лише соціальним питанням, а й економічним, оскільки в умовах повоєнного розвитку кількість осіб, а відповідно й потенційна частка ринку працівників та/або клієнтів становитиме від 10% всього населення країни, що є суттєвим і вартим уваги бізнесу з метою збільшення ефективності та прибутковості.

Дане дослідження є лише базовим та теоретичним підґрунтям, що формує категорії та розуміння для подальших ґрунтовних досліджень. Майбутні дослідження мають бути орієнтовані на використання показників з метою визначення реальних перспектив та окупності зазначених соціально-економічних проектів з метою формалізації та реальної мотивації інвестування в такі проекти.

Література

1. Талер Р. Поведінкова економіка. Як емоції впливають на економічні рішення. Київ : Наш Формат, 2018. 464 с.
2. Амсден Е. Корейське економічне диво. Як Південна Корея стала технологічним гігантом за 30 років. Київ : Наш Формат, 2024. 480 с.
3. Джадт Т. Історія Європи від 1945 року. Київ : Наш Формат, 2013. 912 с.

4. Ю Л. К. Із третього світу в перший. Історія Сингапуру: 1995-2000. Київ : Видавнича група КМ-БУКС, 2018. 760 с.
5. В Україні за два роки війни кількість людей з інвалідністю збільшилася на 300 тисяч. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3846340-v-ukraini-za-dva-roki-vijni-kilkist-ludej-z-invalidnistu-zbilsilasa-na-300-tisac.html> (дата звернення: 24.08.2025).
6. Скільки людей проживають в Україні: МВФ оприлюднив оцінку чисельності населення. URL: <https://www.unian.ua/economics/other/naselennya-ukrajini-mvf-ociniv-skilki-lyudey-prozhivaye-v-krajini-12989370.html> (дата звернення: 24.08.2025).
7. Коленіченко Т. Концептуалізація поняття «реінтеграція» в умовах збройного конфлікту в Україні. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2022. Т. 26, № 1. С. 169-178.
8. Сичова В. В., Вакуленко С. М. Концептуальні підходи до реінтеграції ветеранів російсько-української війни та їхніх сімей. *Соціальні технології: актуальні проблеми теорії та практики*. 2024. Вип. 102. С. 131-143.
9. Грішнова О., Лисенко В. Реінтеграція учасників бойових дій у цивільне життя: проблеми зайнятості та шляхи їх розв'язання. *Вчені записки Університету «КРОК»*. 2024. № 2(74). С. 146-156.
10. Ніжейко К. А., Ковалівська К. В. Реінтеграція ветеранів у цивільне життя: міжнародний досвід та особливості в Україні. *Економіка та суспільство*. 2024. №. 67. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-161> (дата звернення: 24.08.2025).
11. Азьмук Н. А. Соціально-економічна та освітня реінтеграція ветеранів до ринку праці: український контекст. *Вісник економічної науки України*. 2023. № 2 (45). С. 117-122.
12. Птащенко О. В. Економічна інклюзія на міжнародному та регіональному рівнях: фінансовий аспект. *Світ фінансів*. 2023. № 2(75). С. 95-105.

13. Птащенко О. В., Іващенко О. А. Розвиток суб'єктів підприємництва в умовах економічної інклюзії: інструментарій інтенсифікації розвитку та соціально-економічна нестабільність. *Європейський науковий журнал Економічних та Фінансових інновацій*. 2024. Т. 2, № 14. С. 16-26.

14. Макуха О. Соціальна інклюзія як важливий аспект інноваційного розвитку в просторовому плануванні. *Просторове планування для майбутнього України* : матеріали всеукр. наук.-практ. конф., м. Полтава, 25-26 травн., 2023 р. Полтава, 2023. С. 70-73.

References

1. Thaler, R. (2018), *Povedinkova ekonomika. Yak emotsii vplyvaiut' na ekonomichni rishennia* [Behavioural Economics: The Influence of Emotions on Economic Decision-Making], Nash Format, Kyiv, Ukraine.

2. Amsden, A. (2024), *Korejs'ke ekonomichne dyvo. Yak Pivdenna Koreia stala tekhnolohichnym hihantom za 30 rokiv* [The Korean Economic Miracle: How South Korea Became a Technological Giant within Three Decades], Nash Format, Kyiv, Ukraine.

3. Judt, T. (2023), *Istoriia Yevropy vid 1945 roku* [The History of Europe since 1945], Nash Format, Kyiv, Ukraine.

4. Yew, L. K. (2018), *Iz tret'oho svitu v pershyj. Istoriia Synhapuru: 1995-2000* [From Third World to First: The History of Singapore, 1995–2000], Vydavnycha hrupa KM-BUKS, Kyiv, Ukraine.

5. The site of Ukrinform – Ukrainian National News Agency (2025), “In Ukraine, the Number of Persons with Disabilities Has Increased by 300,000 over Two Years of War”, available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3846340-v-ukraini-za-dva-roki-vijni-kilkist-ludej-z-invalidnistu-zbilsilasy-na-300-tisac.html> (Accessed 24 August 2025).

6. The site of the information agency UNIAN (2025), “How Many People Live in Ukraine: The IMF Has Published an Estimate of the Population

Size”, available at: <https://www.unian.ua/economics/other/naselennya-ukrajini-mvf-ociniv-skilki-lyudey-prozhivaye-v-krajini-12989370.html> (Accessed 24 August 2025).

7. Kolenichenko, T. (2022), “Conceptualisation of “reintegration” concept in conditions of military conflict in Ukraine”, *Theoretical and Methodical Problems of Children and Youth Education*, Vol. 26, No. 1, pp. 169-178.

8. Sychova, V.V. and Vakulenko, S.M. (2024), “Conceptual approaches to reintegration veterans of the Russian-Ukrainian war and their families”, *Social Technologies: Current Issues in Theory and Practice*, Vol. 102, pp. 131-143.

9. Grishnova, O. and Lysenko, V. (2024), “Reintegration of combat participants into civilian life: employment problems and ways to solve them”, *Scientific Notes of the University “KROK”*, Vol. 2(74), pp. 146-156.

10. Nizheiko, K. and Kovalivska, K. (2024), “Reintegration of veterans into civilian life: international experience and specifics in Ukraine”, *Economy and Society*, [Online], Vol. 67. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-67-161>.

11. Azmuk, N.A. (2023), “Socio-Economic and Educational Veteran Reintegration to the Labor Market: Ukrainian Context”, *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, Vol. 2(45), pp. 117-122.

12. Ptashchenko, O. (2023), “Economic inclusion at the international and regional levels: the financial aspect”, *World of Finance*, Vol. 2(75), pp. 95-105.

13. Ptashchenko, O. and Ivashchenko, O. (2024), “Development of business entities in the context of economic inclusion: tools for development intensification and socio-economic instability”, *European scientific journal of Economic and Financial innovation*, Vol. 2, No. 14, pp. 16-26.

14. Makukha, O. (2023), “Social Inclusion as a Key Aspect of Innovative Development in Spatial Planning”, *Prostorove planuvannia dlia majbutn'oho Ukrainy: materialy vseukr. nauk.-prakt. konf., m. Poltava, 25-26 travn., 2023 r.* [Proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference], National University «Yuri Kondratyuk Poltava Polytechnic», Poltava, Ukraine, pp. 70-73.

Стаття надійшла до редакції 24.08.2025 р.